

IKKINCHI JAHON URUSHI NATIJALARI VA LENINGRAD UCHUN URUSH

Shernazarov Xushnodbek Sunnatullo o'g'li¹

¹ Nizomiy nomidagi TDPU harbiy talim fakulteti talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.5813659>

MAQOLA TARIXI

Qabul qilindi: 20-Dekabr 2021

Ma'qullandi: 25-Dekabr 2021

Chop etildi: 30-Dekabr 2021

KALIT SO'ZLAR

Leningrad, Antigsitler bloki, kollektiv xavfsizlik, "Shimol" harbiylari, Ikkinchi Jahon urushi.

ANNOTATSIYA

Ikkinchi Jahon urushi sabablari dunyodagi kuchlarning nomutanosibliigi va birinchi jahon urushi, xususan hududiy nizolar tomonidan qo'zg'atilgan muammolar edi. AQShning birinchi Dunyo, Angliya, Frantsyaning eng nomuvofiqligi va dunyoda keskinlik o'sishini qo'zg'atgan sharoitlar va sharoitlar uchun eng nomuvofiq va sharmandalik bilan shartnomani yakunladi. Shu bilan birga, Angliya va Frantsiya 1930 yillarning oxirlarida, fashistlarning faol harbiy kuchlariga o'tishni tezlashtirgan harbiy salohiyatini keskin oshirish imkoniyatini berdi.

Antigsitler blokining a'zolari SSSR, AQSh, Frantsiya, Angliya, Xitoy (Chan Kisha), Gretsiya, Yugoslaviya, Meksika va boshqalar edi. Italiya, Yaponiya, Vengriya, Albaniya, Bolgariya, Finlyandiya, Tailand, Finlyandiya, Iroq va boshqalar. Ikkinchi Jahon urushida Germaniyadan. Ikkinchi Jahon urushidagi ko'plab ishtirokchilar, jabhalarda harakat qilmadilar, ammo oziq-ovqat, dori-darmon va boshqa zarur resurslarni yetkazib berishda yordam berishdi.

Tadqiqotchilar Ikkinchi Jahon urushining quyidagi asosiy bosqichlarini ajratadilar. Birinchi bosqich 1939 yil 1 sentyabrdan 1941 yil 21-iyungacha Germaniya va ittifoqchilarning Yevropa

blichrigri davri. Ikkinchi bosqich - bu 1941 yil 22 iyun - SSSRga 1942 yilning o'rtalarida va "Barbarossa" rejasining kelgusidagi muvaffaqiyatsizligi. 1942 yilning ikkinchi yarmining uchinchi bosqichi 1943 yil oxiri urushda radikal sinish va Germaniyaning strategik tashabbusi yo'qolishi bilan 1943 yilning oxirida. 1943 yil oxirida Tehron konferentsiyasida Stalin, Ruzvelt va Cherchill ikkinchi frontning ochilishida ishtirok etgan.

1943 yil oxiriga kelib, to'rtinchi bosqich 1943 yil oxirida 1945 yil 9-mayda boshlandi. Bu Berlinni qabul qilish va Germaniyaning so'zsiz taslim bo'lganligi bilan belgilandi. Beshinchi bosqich 1945 yil 10-mayda - 1945 yil 2 sentyabrda janglar

faqat Janubi-Sharqiy Osiyoda va Uzoq Sharqda o'tkaziladi. Amerika Qo'shma Shtatlari birinchi bo'lib yadro qurollari tomonidan qo'llanilgan.

Ikkinchi Jahon urushi boshlanishi 1939 yil 1 sentyabrga to'g'ri keldi. Shu kuni Monrmaycht Polshaga qarshi tajovuzni boshladi. Urush Frantsiya, Buyuk Britaniya va boshqa mamlakatlar urushiga javoban Polshaning haqiqiy yordami ta'minlanmadi. 28 sentyabr kuni Polsha qo'lga olindi. Shu kuni Germaniya va SSSR o'rtasidagi tinchlik shartnomasi tuzildi. Shunday qilib, Germaniyaning ishonchli orqa tomonida 22 iyun, 22-iyunda Frantsiya bilan urushishga faol tayyorlana boshlaydi. Fashister Germaniya sharqdagi urush oldidagi urush uchun keng ko'lamli tayyorgarlikni boshlaydi. Barbarossa rejasi 1940 yilda 18-dekabrda tasdiqlangan. Sovet oliy rahbariyat hujumni tayyorlash, ammo Germaniyani qo'zg'atishdan qo'rqib, Germaniyani qo'zg'atishga va hujum ko'proq sodir bo'lishiga ishonish kech vaqt, ongli ravishda jangovar tayyorgarlikda chegara bo'limlarini boshqarmagan.

Ikkinchi Jahon urushi xronologiyasida, 9-may, 9-may kuni Rossiyada Buyuk Vatan urushi sifatida tanilgan 1941-1945 yil 22 iyunda muhim ahamiyatga ega. Ikkinchi Jahon urushi arafasida SSSR faol rivojlanayotgan davlat edi. Vaqt o'tishi bilan Germaniya bilan ziddiyat tahdidi, birinchi navbatda, mamlakatda, fan, fan, fan, birinchi navbatda himoyalangan himoya va og'ir sanoatchilik rivojlandi. So'nggi qurollarni rivojlantirishga qaratilgan yopiq KB ni tashkil etdi. Barcha korxonalar va kolxozlar juda qattiq kuchaytirildi. 30-yillarda qizil armiya zobitlarining 80 foizdan ortig'i qatag'on qilindi. Yo'qotishlarni to'ldirish

uchun harbiy maktablar va akademiyalar tarmog'ini yaratildi. Ammo xodimlarni to'liq tayyorlash uchun bu yetarli emas.

Ikkinchi Jahon urushi insoniyat tarixidagi eng katta harbiy mojaro edi. Unda aholisi 1,7 milliard bo'lgan 60 dan ortiq davlatlar qatnashdi; Ularning 40tasida harbiy amaliyotlar bo'lib o'tdi. Jangovar qo'shinlarning umumiy soni 110 million kishini, harbiy xarajatlari - 1384 milliard dollarni tashkil qildi. Odamlarning nobud bo'lishi va yo'q qilinishi miqyosi misli ko'rilmagan edi. Urushda 46 milliondan ortiq odam vafot etdi, shu jumladan 12 million lagerlarda: SSSR 26 milliondan, Germaniya - 6 milliondan, Polsha - 5,8 milliondan, Yaponiya - 2 millionga yaqin, Yugoslaviya - 1,6 millionga yaqin. , Vengriya - 600 ming, Frantsiya - 570 ming, Rumuniya - qariyb 460 ming, Italiya - qariyb 450 ming, Vengriya - qariyb 430 ming, AQSh, Buyuk Britaniya va Gretsiya - har biri 400 ming, Belgiya - 88 ming, Kanada - 40 ming. Moddiy zarar 2600 milliard dollarga baholanmoqda. Urushning dahshatli oqibatlari yangi harbiy mojarolarning oldini olish uchun birlikka bo'lgan global tendentsiyani kuchaytirdi, Millatlar Ligasiga qaraganda samaraliroq kollektiv xavfsizlik tizimini yaratish zarurati. Uning ifodasi 1945 yil aprel oyida Birlashgan Millatlar Tashkilotining tuzilishi edi.

1940-yilning 18-dekabrda Gitler "Barbarossa" operatsiyasi deb nomlangan 21-direktivani imzoladi. Ushbu rejada uchta asosiy yo'nalish bo'yicha SSSRga uch guruh qo'shinlari tomonidan hujum qilish nazarda tutilgan edi: "Shimol" guruhi Leningradga, "Markaz" Moskvaga va "Janub" Kiyevga. Leningrad SSSRning 3,2 million aholisini o'ziga sig'dirgan muhimligi bo'yicha ikkinchi shahar edi. Leningrad u paytlarda

ilmiy-texnik jihatdan boshqa shaharlarga nisbatan ancha yuksalgan edi, qolaversa, ishlab chiqarish va qurilish sohalari ham rivojlangan edi.

Leningradni egallab olish bilan nemis qo'mondonlari bir qator muhim vazifalarni hal qilishlari mumkin edi: Urushgacha butun ittifoq sanoat ishlab chiqarishining 12 foiz tashkil qilgan Sovet Ittifoqining qudratli iqtisodiy bazasini egallab olish; Boltiq dengiz flotini, shu bilan birga ulkan savdo flotini qo'lga kiritish yoki yo'q qilish; Moskvaga hujum uyushtirgan "Markaz" harbiy guruhi uchun chap qanotni ta'minlash va "Shimol"ning katta kuchlarini yengillashtirish; Boltiq dengizidagi ustunligini mustahkamlash va Germaniya sanoatini Norvegiya portlari orqali ruda yetkazib berish bilan ta'minlash; 1941-yilning 22-iyunida Germaniya SSSRga hujum uyushtirdi. Bu kunda Leningrad shahri va viloyatida, boshqa ko'plab shaharlar kabi harbiy (favqulodda) holat e'lon qilindi. Leningrad harbiy-okrug qo'mondoni general-leytenant Popov Luga hududida Pskov yo'nalishida qo'shimcha mudofaa chizig'ini yaratish bo'yicha buyruq oldi. Leningradga, asosan, himoyalanish uchun qal'alar qurishga katta ishchi kuchi kerak bo'ldi. Muddatli harbiy xizmatga 16 yoshdan 50 yoshgacha bo'lgan erkaklar va 16 yoshdan 45 yoshgacha bo'lgan ayollar jalb qilindi.

Ishli aholi o'z ishidan so'ng jamoat ishlarida uch soat, ishsizlar esa sakkiz soat ishlashi majburiy qilib belgilandi. Qurilish ishlari yetti kun ketma-ket ish so'ng to'rt kun dam olish kunlari shaklida o'tkazildi. Mudofaa inshootlari Leningrad yaqiniga ham, ichiga ham qurilgan. 1941-yilning 20-avgust holatiga ko'ra, Leningradga 814 ming kishiga mo'ljallangan bombadan

himoyalovchi va 672 ming kishilik 336 ta chiziqli quvur-xandaqlar mavjud edi. Bu bilan bir vaqtda 65 ming kishini o'z bag'riga sig'dira oladigan yana 383 ta boshpana barpo etilayotgan edi.

12-iyul kuni navbatdagi nemis bo'linmalari Luga hududiga yetib bordi, u yerda esa nemislar hujumi kechiktirildi. Charchagan harbiy guruh Leningrad tomon ozgina oldinga yurdi xolos. Ruslar ushbu to'xtalishdan foydalanib, oz bo'lsa-da tayyorgarlik ko'rib oldi. Germaniyaning hujumi bir necha haftaga cho'zildi. Shahar qo'lga kiritilmagach, Gitler ushbu to'xtalishlardan norozi bo'ldi. U sentabrdan kechiktirmasdan Leningradni bosib olish rejasini tayyorlash uchun "Shimol" harbiy guruhiga maxsus tashrif uyushtirdi.

"Shimol" guruhi buyruq oldi. Unga ko'ra, shaharni uzuk kabi qurshab olish va bunda kuchlarni avaylash zarur edi. Bu orada esa finlar armiyasi SSSRga qarshi jang boshlab yuborgan edi. Ular ham Leningrad uchun jangga qo'shilib, nemis qo'shinlariga yordam berdi. Ikkala qo'shinning birgalikdagi yurishi sentabr boshiga to'g'ri keladi. Unda Gitler buyrug'iga asosan sovet qo'shinlarini 15-sentabrdan kechiktirmasdan Leningrad viloyatida qurshab olishlari va "Markaz"ga o'zining mexanizatsiyalashga jangarilarini va aviatsiyasini taqdim etilishi kerak edi.

8-sentabr kuni "Shimol" harbiylari Shlissersburgni bosib oldi, bu shaharni nazorat qilish bilan Leningradni quruqlikdagi aloqalarini butunlay uzish mumkin edi. Shimol tomondan finlyandiyalik askarlar shaharni qurshab oldi, shu kundan boshlab 872 kunlik qamal boshlandi. Bosib olingan hududlarning umumiy maydoni besh ming kv km edi.

“Qamal uzugi” ichiga Boltiq floti, Leningrad frontining aksar qismi va ko‘plab oddiy aholi kirgan edi. Qo‘shinlar va shaharning barcha tinch aholisini qo‘shib hisoblaganda 2,5 milliondan ortiqroq kishi blokadada bo‘lgan. Leningrad osmonida endi erkinlik bulutlari yo‘q edi, barcha temiryo‘l, daryo va avtomobil aloqalari uzilgan. Boshqa shaharlar bilan aloqalar faqatgina havo va Ladoga ko‘li orqali qattiq nazorat bilan bo‘layotgan edi. 10-sentabrda Gitlarning 15 ta ko‘chma bo‘linmani “Markaz”ga o‘tkazish to‘g‘risidagi buyrug‘iga bo‘ysunmasdan Fon Leeb Leningradga hujum boshlab yuboradi. Natija kutilganidek bo‘ldi – shahar atrofidagi sovet qo‘shinlari mudofaasi buzildi. Qamalda o‘tgan 872 kun esa alohida bir mavzu, uni bu yerda shunchaki yozib o‘tishning iloji yo‘q.

8 sentyabr kuni nemislar Shlisselburgni bosib olish orqali Leningradga yer uchastkalarini olib kirishga muvaffaq bo‘lishdi. Ushbu shaharni yo‘qotib, Leningrad uchun barcha materiallar Ladoga ko‘li bo‘ylab tashish kerak edi. Shaharni to‘liq izolyatsiya qilishni so‘rab, von Leeb sharqqa ketib, 8 noyabr kuni Tikvinni qo‘lga kiritdi. Sovetlar tomonidan to‘xtab, Svir daryosi bo‘yida Finnlar bilan bog‘lana olmadi. Bir oy o‘tgach, Sovetlarning qarama-qarshiliklari von Leebni Tixvindan voz kechishga va Volxov daryosining orqasidan quvishga majbur qildi. Leningradni hujum bilan bajara olmadi, nemis qo‘shinlari qamalni o‘tkazish uchun saylandi

1942 yil yanvar oyida von Leeb armiya shirkatining shimoliy qo‘mondoni bo‘lib, o‘rnini Field Marshal Georg von Kuchler oldi. Buyruqdan so‘ng qisqa vaqt ichida Lyuban yaqinidagi sovet 2-zarba qo‘shinlari tomonidan hujumga uchradi.

1942 yil aprel oyidan boshlab von Kuchler Leningrad jabhasini nazorat qilayotgan marshal Leonid Govorovga qarshi edi. Keyinchalik u Sevastopolni qo‘lga kiritganidan keyin yaqinda ishlab chiqarilgan qo‘shinlardan foydalangan holda, Nordlicht operatsiyasini rejalashtirishni boshladi. Govarov va Volxov Fronti qo‘mondoni Marshal Kirill Meretskov germaniyaliklarning shov-shuvlaridan xabardor bo‘lmagan, 1942 yilning avgustida Sinyavinoning hujumiga tushgan. Sovetlar dastlab g‘alaba qozonishgan bo‘lsa-da, von Kuchler askarlarni urushga Norslxhtga yo‘naltirdi. Sentyabr oyining oxirlarida nemislar 8-qo‘shin va 2-zarba qo‘shinining qismlarini kesib, yo‘q qilishdi. Urush ham yangi Tiger tankining debyutini ham ko‘rdi. Shahardagi azob-uqubatlar davom etar ekan, ikki sovet qo‘mondoni Iskra Operatsiyasi rejalashtirgan. 1943 yil 12 yanvarda ishga tushirilgan bu oy oxirida davom etdi va 67-sonli qo‘shin va 2-zarba qo‘shinlari Ladoga ko‘cha bo‘ylab Leningradga tor bir tor koridorini ochdi.

Shaharga suv yetkazib berishga yordam berish uchun temir yo‘l qurilishi tezkor ravishda qurildi. 1943 yilning qolgan qismida Sovetlar shaharga kirishni yaxshilash maqsadida kichik operatsiyalarni o‘tkazdilar. Qamalni tugatish va shaharni butunlay yo‘q qilish maqsadida Leningrad-Novgorod Strategik Shafqatsizligi 1944 yil 14 yanvarda boshlangan. Birinchi va Ikkinchi Boltiqbo‘yi Cephesi bilan hamkorlik qilgan Leningrad va Volxov Fronts nemislarni mag‘lubiyatga uchratgan va ularni orqaga tortgan . Avvalroq, Sovetlar Moskva-Leningrad temir yo‘lini 26 yanvar kuni qaytarib olishdi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Semennikova, L.I. Mamlakat tarixi: ma'ruza yozuvlari / L.I. Semennikova, N.L. Golovkina, T.V. Xayol. - M.: Iris-Press, 2004.-320 b.
2. Fortunatov, V.V. Vatan tarixi: darslik / V.V. Fortunatov.- Sankt-Peterburg: Peter, 2008.- 352 p.
3. Leningradning vaqt jadvalini qamal qilish
4. https://uz.m.wikipedia.org/wiki/Stalingrad_jangi
5. <https://hozir.org/ozbekiston-jangchilarining-frontlardagi-jasoratlari.html>
6. <http://old.uza.uz/uz/society/ikkinchi-jahon-urushi-o-zbekiston-jasorat-solnomasi-7-qism-06-11-2019>.
7. <https://adu.uz/newspage?new=478&language=ru>.